

УДК 330.322

Гальцова О.Л.

доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри національної та міжнародної економіки
Класичний приватний університет, м. Запоріжжя

СУЧАСНИЙ СТАН ІНВЕСТИЦІЙНОГО КЛІМАТУ В УКРАЇНІ

У статті визначено роль інвестицій в економіці країни, проаналізовані ризики інвестиційного клімату, показана динаміка обсягу залучених інвестицій в Україну, визначено шляхи вирішення проблем щодо іноземного інвестування.

Ключові слова: капітальні інвестиції, іноземні інвестиції, інвестиційний клімат, сальдо, ринок колективних інвестицій, фондовий ринок.

Гальцова О.Л. СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ ИНВЕСТИЦИОННОГО КЛИМАТА В УКРАИНЕ

В статье определена роль инвестиций в экономике страны. Автором проанализированы риски инвестиционного климата и показана динамика привлечения инвестиций в экономику Украины. Определены пути решения проблем относительно привлечения иностранного капитала.

Ключевые слова: капитальные инвестиции, иностранные инвестиции, инвестиционный климат, сальдо, рынок коллективных инвестиций, фондовый рынок.

Galtsova O.L. THE TRENDS OF INVESTMENT CLIMATE OF UKRAINE

The article deals the role of investment in the economy. The risks of the investment climate are considered. The author analyses the dynamics of the volume of investments in Ukraine. The ways of solving problems concerning foreign investment are determined.

Keywords: capital investment, foreign investment, investment climate, balance, the market of collective investments, the stock market.

Постановка проблеми. Розвиток сучасної економіки важко уявити без ефективної інвестиційної діяльності. Залучення інвестицій, у тому числі іноземних, забезпечує науково-технологічний прогрес, економічне зростання, створення додаткових та збереження існуючих робочих місць, активізацію підприємницької діяльності тощо. В той же час аналіз статистичних даних показує, що інвестиційна привабливість України досить низька. Для підвищення інвестиційної привабливості національної економіки необхідне створення сприятливого інвестиційного клімату [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Інвестиційна діяльність є об'єктом досліджень: Ст. Геєць, О. Жаліло, А. Музиченко, Н. Татаренко, Ст. Шарпа та багатьох інших. Незважаючи на тривале і всебічне висвітлення проблем дана проблематика залишається актуальною, оскільки економіка в цілому та її складові динамічно розвиваються. Тому існує об'єктивна необхідність постійного проведення досліджень інвестиційної діяльності і відстеження тенденцій в сфері інвестування в національну економіку.

Мета дослідження полягає у визначенні місця і ролі інвестицій в розвитку економіки України; виявлення ризиків, які перешкоджають припливу іноземного капіталу в країну; визначенні основних напрямів поліпшення інвестиційного клімату.

Виклад основного матеріалу. Розвиток економіки країни безпосередньо пов'язаний з її інвестиційною привабливістю. Для України підвищення інвестиційної привабливості є важливим стратегічним завданням і основою для вирішення соціально-економічних проблем, що стоять перед українським суспільством [2].

Фактично за останні кілька років інвестиційна привабливість України значно погіршилася. У рейтингу ВДО «The International Business Compas 2015» Україна посідає 89-те місце. І хоча це на 20 позицій краще попереднього рейтингу, фактично Україна за цим показником поступається не тільки найближчим сусідам (Польща 34-те, Угорщина 39-те, Словаччина 40-ве, Румунія 47-ме), але й більшості

країн колишнього Радянського Союзу (Грузія 43-те, Азербайджан 65-те, Вірменія 66-те, Казахстан 73-те, Білорусія 86-те, Молдова 87-ме) [3].

Державною цільовою програмою розвитку інвестиційної діяльності на 2011–2015 роки визначено, що основними чинниками, які негативно впливають на інвестиційний клімат і зумовлюють високий ризик інвестування підприємств в Україні, є надто затяжний і непослідовний характер ринкового реформування економіки, правова, економічна й політична нестабільність, недосконалість фінансово-кредитна і податкова система, низький рівень розвитку ринкової інфраструктури, відсутність ринку землі, а також низький рівень сприяння органів місцевої влади у здійсненні інвестиційної діяльності на місцях [4].

Серед факторів, які визначають незадовільний стан інвестиційного клімату в Україні та не дають змоги залучити необхідні зарубіжні інвестиції виділимо такі:

1. Політичні ризики. Додатковий політичний ризик полягає у тому, що при неузгодженості дій Верховної Ради будь-яка законодавча ініціатива приречена на провал.

2. Банківські ризики. У період 2000–2008 рр. на ринок України зайшли відразу кілька великих банківських груп (Райффайзен, Unicredit, BNP та інші). Вони принесли із собою не тільки значні інвестиції (у вигляді оплати за куплені банки українським акціонерам, заведення ресурсів для кредитування українських підприємств), але й сучасні банківські технології і навіть якусь європейську етику ведення бізнесу (це відбувалося через використання європейських підходів до кредитування і рівня супутнього сервісу клієнтів). Однак під час економічної кризи 2008–2009 рр. Україна стала для багатьох інвесторів «чорною дірою», тому з'явилася велика проблема захисту своїх інтересів у судах при виникненні спорів з позичальниками. Така ситуація у банківському секторі і нестабільність з фінансовими інвестиціями призвели до скорочення такої необхідної для стабільної економіки частини бізнесу, як компанії середнього розміру [5].

3. Інноваційні ризики. Упродовж 2012–2014 рр. частка підприємств, які займалися інноваційною діяльністю, за рекомендованими видами економічної діяльності становила 14,6%, у т.ч. здійснювали технологічні інновації – 9,5% (5,2% – продуктові та 7,2% – процесові), нетехнологічні – 8,6% (4,7% – організаційні та 6,4% – маркетингові).

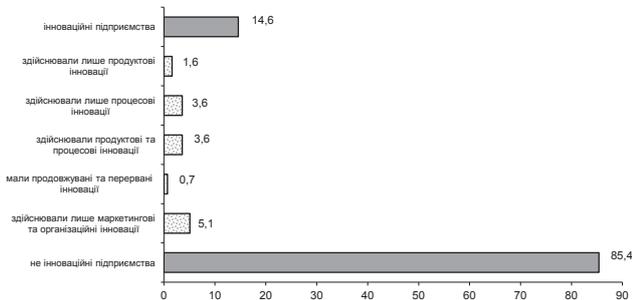

Рис. 1. Розподіл підприємств у 2012–2014 рр. за типами інноваційної діяльності, у % до загальної кількості підприємств

Слід зазначити, що існує прямиий зв'язок між розміром підприємства і його рівнем інноваційності, оскільки для впровадження інновацій необхідно мати певну кількість персоналу, задіяного у виконанні наукових досліджень і розробок (далі – НДР), що призводять до впровадження інновацій. Відповідно найвища частка як технологічно інноваційних, так і нетехнологічно інноваційних підприємств була серед великих підприємств (відповідно 32,9% і 20,7%).

Щодо видів економічної діяльності, то протягом 2012–2014 рр. найвища частка інноваційних підприємств була на підприємствах переробної промисловості (20,3%), з постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря (18,6%), а також інформації та телекомунікацій (16,3%). При цьому вища за середню по країні частка підприємств із технологічними інноваціями була серед підприємств переробної промисловості, з постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря (по 15,6%), а також підприємств інформації та телекомунікацій (10,6%); з нетехнологічними інноваціями – серед підприємств переробної промисловості, інформації та телекомунікацій (по 11,1%), оптової торгівлі, крім торгівлі автотранспортними засобами та мотоциклами (9,1%).

Щодо напрямів інноваційної діяльності підприємств України, то майже три чверті підприємств із технологічними інноваціями придбали машини, обладнання та програмне забезпечення для виробництва нових або значно поліпшених продуктів та послуг. Понад чверть із них здійснювали діяльність для запровадження нових або суттєво вдосконалених продуктів та процесів, таку як техніко-економічне обґрунтування, тестування, розробка програмного забезпечення для поточних потреб, технічне оснащення, організація виробництва тощо (інше).

У 2014 р. майже 80% загального обсягу інноваційних витрат підприємства спрямували на придбання машин, обладнання та програмного забезпечення і лише біля 9% – на виконання внутрішніх НДР, по 4% – на придбання інших зовнішніх знань і на придбання зовнішніх НДР [6]. У 2014 р. витрати на інновації в основному здійснювались за рахунок власних коштів (понад 90% загального обсягу фінансування), кредитів (3,6%) та бюджетних коштів (2,6%).

Хоча найважливішими партнерами усіх інноваційних підприємств по співробітництву залиша-

ються насамперед постачальники обладнання, матеріалів, компонентів або програмного забезпечення, а також клієнти або споживачі (9%), частка підприємств, які співпрацювали з науковими організаціями (консультантами, комерційними лабораторіями, університетами та іншими вищими навчальними закладами й науково-дослідними інститутами), становила понад 10%.

Упродовж 2012-2014 рр. за географією розташування партнерів 16% інноваційних підприємств співпрацювали з підприємствами України, 5,7% – країн Європи, 1,3% – Китаю та Індії, 1,2% – США. В інших країнах розташовані 3% підприємств-партнерів з питань інноваційної діяльності.

Майже половина підприємств із технологічними інноваціями реалізовували у 2014р. інноваційну продукцію, з яких понад чверть – нову для ринку, 87% – нову для підприємства. Обсяг реалізованої у 2014 р. інноваційної продукції склав 2,8% (у т.ч. нових для ринку – 0,9%, нових лише для підприємства – 1,9%) загального обсягу реалізованої продукції обстежених підприємств [7].

Таким чином, плани з використання інновацій, залучення не тільки фінансових, але і прямих інвестицій в Україну піддаються великому ризику без активної підтримки або з боку держави, або з боку політичної та фінансової еліти країни.

4. Корупція у державному секторі.

5. Приватизація.

6. Диверсифікація джерел інвестування. У січні-червні 2016р. підприємствами та організаціями за рахунок усіх джерел фінансування освоєно 119,8 млрд.грн. капітальних інвестицій, що у порівнянних цінах на 9,6% більше від обсягу капітальних інвестицій за відповідний період попереднього року [8].

Головним джерелом фінансування капітальних інвестицій залишаються власні кошти підприємств та організацій, за рахунок яких освоєно 72,2% загального обсягу. Частка залучених та запозичених коштів, а саме кредитів банків і коштів іноземних інвесторів, становила 11,8%. За рахунок державного та місцевих бюджетів освоєно 3,9% капітальних інвестицій [9].

Таблиця 1

Капітальні інвестиції за джерелами фінансування

	Освоєно (використано) капітальних інвестицій у січні-червні 2016	
	млн. грн.	у % до загального обсягу
Усього	119842,8	100,0
у т.ч. за рахунок		
коштів державного бюджету	871,2	0,7
коштів місцевих бюджетів	3790,1	3,2
власних коштів підприємств та організацій	86491,1	72,2
кредитів банків та інших позик	9763,1	8,1
коштів іноземних інвесторів	4394,7	3,7
коштів населення на будівництво житла	12026,1	10,0
інших джерел фінансування	2506,5	2,1

¹ Без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини зони проведення антитерористичної операції.

Найвагомішу частку капітальних інвестицій (96,3% загального обсягу) освоєно у матеріальні активи, з яких у будівлі та споруди – 46,5% усіх інвестицій, у машини, обладнання та інвентар і транспортні засоби – 45,4%. У нематеріальні активи вкладено 3,7% загального обсягу капітальних інвестицій. На капітальний ремонт активів спрямовано 6,2 млрд. грн. капітальних інвестицій (5,2% від загального обсягу) [10].

7. Ринок цінних паперів. Фондовий ринок забезпечує рух капіталу шляхом обігу різноманітних видів цінних паперів та їх похідних. Саме через механізми фондового ринку формуються пропозиція і попит на інвестиційні ресурси, відбувається їх акумуляція та перерозподіл з метою економічного зростання.

У 2015 році обсяг торгів на ринку цінних паперів за участю нерезидентів становив 345,12 млрд. грн. Зацікавленість іноземних інвесторів українськими активами у 2015 році зросла лише на 0,27% порівняно з 2014 роком. На фоні незначного зменшення загального обсягу торгів на ринку цінних паперів частка операцій за участю нерезидентів збільшилася з 14,76% у 2014 році до 15,88% у 2015 році. Основний приріст обсягу торгів на ринку цінних паперів за участю нерезидентів відбувся за рахунок операцій, проведених у II кварталі, за результатами якого сформовано 39,61% річного обсягу торгів за участю нерезидентів. На біржовому ринку частка обсягу торгів за участю нерезидентів коливалася в межах мінімального значення від 2,89% у серпні до максимального значення 15,86% у лютому. Протягом останніх двох років обсягу продажу цінних паперів нерезидентами перевищують обсяги придбання. У 2015 році обсяг операцій з продажу цінних паперів нерезидентами збільшився на 5,83% порівняно з 2014 роком [11].

У 2015 році спостерігається відтік капіталу іноземних інвесторів з фондового ринку України: сальдо торговельних операцій за участю нерезидентів у річному підсумку становило – 22,78 млрд. грн. Іноземні інвестори виводили капітал з фондового ринку, продаючи акції (сальдо становило -20,70 млрд. грн.). Позитивний приріст відбувся за рахунок незначного збільшення операцій з купівлі інвестиційних сертифікатів (сальдо становило 1,01 млрд. грн.).

У структурі обсягу залучених інвестицій за участю нерезидентів з розподілом за країнами світу

найбільший обсяг належав такій країні, як Кіпр, річне сальдо становило +14,18 млрд. грн.

Протягом останніх років простежується тенденція незначного збільшення загальної номінальної вартості цінних паперів, що належать власникам-нерезидентам. За даними депозитарних установ, станом на кінець 2015 року, сумарний обсяг номінальної вартості цінних паперів, що належать власникам цінних паперів, становив 887,69 млрд. грн., у тому числі номінальна вартість цінних паперів, що належать власникам-нерезидентам, становила 242,92 млрд. грн. Темп росту номінальної вартості цінних паперів, що належать власникам-нерезидентам за 2011 по 2015 роки, коливався в межах від 99,76% до 138,64%. Найбільший обсяг номінальної вартості цінних паперів власників-нерезидентів, які володіли значними пакетами акцій емітентів (10% і більше статутного капіталу), станом на кінець 2015 року, зафіксовано серед представників таких країн, як Кіпр (18,68%), Росія (9,66%) та Нідерланди (5,94%) [12].

На сьогоднішні найбільш затребуваною формою фінансового посередництва є система колективного інвестування, до якої входять інвестиційні та пенсійні фонди. За даними на кінець 2015 року усього регулятором зареєстровано випусків цінних паперів ІСІ на загальну суму 450,28 млрд. грн. Найбільша кількість цінних паперів ІСІ розміщена серед юридичних осіб – резидентів (75,63%). Номінальна вартість розміщених цінних паперів ІСІ, що перебувають в обігу станом на кінець минулого року, становила 82,45 млрд. грн.

У 2015 році загальний обсяг випусків цінних паперів інститутів спільного інвестування, зареєстрованих Комісією, становив 14,78 млрд. грн., що у порівнянні з 2014 роком менше на 14,33 млрд. грн. У 2015 році регулятором зареєстровано 35 випусків інвестиційних сертифікатів пайових інвестиційних фондів на суму 10,58 млрд. грн., що на 14,18 млрд. грн. менше у порівнянні з 2014 роком [13].

Найбільші обсяги емісії інвестиційних сертифікатів зареєстровано Комісією у IV кварталі 2015 року. Протягом 2015 року регулятор зареєстрував 60 випусків акцій корпоративних інвестиційних фондів на суму 4,21 млрд. грн., у порівнянні з 2014 роком цей показник зменшився на 142,27 млн. грн. Найбільші обсяги емісії акцій корпоративних інвестиційних фондів зареєстровано Комісією у IV кварталі

Таблиця 2

Прямі іноземні інвестиції в Україні з 2003 року до 2016 року, млн. дол. США [7]

	ППІ в Україні		Сальдо		ППІ з України	
	млн. дол. США	%	млн. дол. США	%	млн. дол. США	%
2003	1424	+731	13	+18	+1411	+102.1%
2004	1715	+291	4	-9	+1711	+21.3%
2005	7808	+6093	275	+271	+7533	+340.3%
2006	5604	-2204	-133	-408	+5737	-23.8%
2007	9891	+4287	673	+806	+9218	+60.7%
2008	10913	+1022	1010	+337	+9903	+7.4%
2009	4816	-6097	162	-848	+4654	-53.0%
2010	6495	+1679	736	+574	+5759	+23.7%
2011	7207	+712	192	-544	+7015	+21.8%
2012	8401	+1194	1206	+1014	+7195	+2.6%
2013	4499	-3902	420	-786	+4079	-43.3%
2014	410	-4089	111	-309	+299	-92.7%
2015	2961	+2551	-51	-162	+3012	+907.4%
2016 I кв.	1339	-1622	5	+56	+1334	-55.7%

2015 року. На кінець 2015 року кількість випусків цінних паперів інститутів спільного інвестування, що перебувають в обігу на фондовому ринку, становила 1668 шт., з них допущено до торгів на фондових біржах 13,61% [14].

Державним агентством України з інвестицій та розвитку була розроблена концепція Державної цільової програми розвитку інвестиційної діяльності, в якій зазначені певні шляхи і способи розв'язання проблем, такі як [15]:

1) покращання інвестиційного клімату; створення умов для переходу до інвестиційно-інноваційної моделі розвитку економіки через удосконалення законодавства, спрямованого на активізацію інвестиційної діяльності; зняття перешкод і стимулювання залучення інвестицій;

2) удосконалення методології розробки та оцінювання інвестиційних проектів;

3) розвиток інвестиційного ринку та інвестиційної інфраструктури;

4) забезпечення ефективності та прозорості функціонування механізмів державно-приватного партнерства (концесії, спільна діяльність, угоди про розподіл продукції тощо).

Висновки. Для вирішення багатьох складних питань необхідно, насамперед:

1) стабілізувати політичну та економічну ситуацію в країні;

2) забезпечити правовим захистом як інвесторів та і бізнес взагалі;

3) ліквідувати адміністративний та економічний тиск на бізнес;

4) необхідно створити ефективну систему оподаткування. Податкове стимулювання інноваційно-інвестиційної активності має стати ключовою ланкою державної інноваційно-інвестиційної політики. Податкова підтримка є ефективним інструментом державного впливу на інноваційно-інвестиційну активність суб'єктів господарювання. Система оподаткування має бути простою і зрозумілою для платників податків, не повинно бути політики збору податку будь-якою ціною, веденню бізнесу не повинні перешкоджати численні перевірки;

5) доцільно провести реструктуризацію банківської системи: підвищення прозорості банківської системи, вдосконалення системи банківського нагляду, запобігання банкрутства банків, становлення системи бухгалтерського обліку, що базується на міжнародних принципах.

Всі ці заходи спроможні будуть досягти ефективної інвестиційної політики України в майбутньому.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Про режим іноземного інвестування: Закон України від 19.03.1996 р. // Верховна Рада України. – Офіц. вид. – К.: Парлам. вид-во, – 1996. – № 19. – С. 80.
2. Борщ Л. М. Інвестування: теорія і практика. – К. Знання, 2005. – 470 с.
3. The International Business Compass 2015 [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.bdo-ibc.com/fileadmin/dokumente/BDO-IBC-Summary-2015_ENG.pdf
4. Концепція Державної цільової програми розвитку інвестиційної діяльності на 2011–2015 роки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://uad.exdat.com/docs/index-832643.html>
5. Гайдуцький П. Глобалізація економічної рецесії та фінансової нестабільності / П. Гайдуцький // Фінанси України. 2008. № 1. С. 24–33.
6. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>
7. Обстеження інноваційної діяльності в економіці України за період 2012–2014 років – Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>
8. Понад 2,2 млрд грн капітальних інвестицій вкладено у будівництво житла на Київщині за півроку. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.unn.com.ua/uk/news/1611123-ponad-2-2-mlrd-grn-kapitalnikh-investitsiy-vkladeno-u-budivnitstvo-zhitla-na-kiyivschini-za-pivroku>
9. Понад 2,2 млрд грн капітальних інвестицій вкладено у будівництво житла на Київщині за півроку. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.unn.com.ua/uk/news/1611123-ponad-2-2-mlrd-grn-kapitalnikh-investitsiy-vkladeno-u-budivnitstvo-zhitla-na-kiyivschini-za-pivroku>
10. Служба інформаційно-аналітичного забезпечення органів державної влади. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ciaz.ukr/regioni-syogodni/112-Zakarpatska-oblast/ekonomika-2/38788-ekonomika-vid-27-08-do-30-08-2016r.html>
11. Міністерство освіти і науки України ХНЕУ імені С. Кузнеця. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.academia.edu/10242531/>
12. Понад 2,2 млрд грн капітальних інвестицій вкладено у будівництво житла на Київщині за півроку. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.unn.com.ua/uk/news/1611123-ponad-2-2-mlrd-grn-kapitalnikh-investitsiy-vkladeno-u-budivnitstvo-zhitla-na-kiyivschini-za-pivroku>
13. Міністерство освіти і науки України ХНЕУ імені С. Кузнеця. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.academia.edu/10242531/>
14. Понад 2,2 млрд грн капітальних інвестицій вкладено у будівництво житла на Київщині за півроку. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.unn.com.ua/uk/news/1611123-ponad-2-2-mlrd-grn-kapitalnikh-investitsiy-vkladeno-u-budivnitstvo-zhitla-na-kiyivschini-za-pivroku>
15. Служба інформаційно-аналітичного забезпечення органів державної влади. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ciaz.ukr/regioni-syogodni/112-Zakarpatska-oblast/ekonomika-2/38788-ekonomika-vid-27-08-do-30-08-2016r.html>
16. Концепція Державної цільової програми розвитку інвестиційної діяльності на 2011–2015 роки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: in.ukrproject.gov.ua